

ภาพลักษณ์ของ “จีน” ที่ปรากฏในบันทึกการเดินทางของชาวไทย ภายหลัง
การเปิดสัมพันธ์ทางการทูตไทยจีน พ.ศ.2518 (ตอนที่1)-องค์ประกอบด้านโครงเรื่อง
The China Images Appeared in Travel Writings of Thai People
after the Opening of Diplomatic Relation between Thailand and China
in 1975 – (Chapter 1: Story Plot)

วิภาพรรณ ขุนบุญจันทร์
Wiphaphan Khunboonchan
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
Faculty of Liberal Arts, Eastern Asia University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการรวบรวมบันทึกการเดินทางของคนไทยที่ได้ไปยังประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ช่วงภายหลังเปิดสัมพันธ์ทางการทูต พ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นกรณีศึกษาจากบันทึกการเดินทางทั้งหมด 12 เล่ม และอีกหนึ่งรายการโทรทัศน์ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางสังคมไทยและจีนที่มีผลต่อบันทึกการเดินทางของคนไทย อีกทั้งเพื่อศึกษาวิเคราะห์ องค์ประกอบของเรื่องเล่าที่พบในบันทึกการเดินทาง โดยวิเคราะห์จากหลักเกณฑ์การเล่าเรื่องที่ประยุกต์จากเกณฑ์การวิเคราะห์วรรณกรรมของ John Cawelti (1971 อ้างถึงใน วิริยา วิฑูรย์สกุลศิลป์, 2548) เพื่อศึกษาเรื่องของการรับรู้ในอัตลักษณ์ที่แฝงไว้ในบันทึกการเดินทาง โดยเฉพาะในบทความนี้จะนำเสนอในมุมมองของ “โครงเรื่อง” มาวิเคราะห์ถึงการรับรู้และอาศัยทฤษฎีการส่งสารและตีความทางด้านอัตลักษณ์ จากทฤษฎีของ Stuart McPhail Hall (1997) ได้นำมาปรับประยุกต์ใช้ในเรื่องของการสื่อความหมายตีความจากสิ่งที่พบในบันทึก กล่าวถึงผู้เขียนในแต่ละยุคสมัยที่ไปเยือนประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีการรับรู้และตีความต่อสิ่งที่ได้พบเห็นในสังคมบ้านเมืองอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยการจัดรวบรวมหมวดหมู่ของบันทึกการเดินทางตามลำดับกาลเวลา เพื่อนำมาเป็นการศึกษาทั้งนี้จุดมุ่งหมายของการเขียนบทความก็เพื่อที่จะจัดหมวดหมู่งานเขียนทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะบันทึกการเดินทางของชาวไทยที่ได้ไปเยี่ยมเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งแต่ภายหลังเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเป็นต้นมา จวบจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นการวิเคราะห์แนวเขียน เนื้อหา ตามองค์ประกอบและวิธีการเล่าเรื่อง เพื่อใช้ในการศึกษาการรับรู้ของคนไทยที่มีต่อบ้านเมือง ประชากร วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ ของผู้คน โดยมองผ่านการเล่าเรื่องราวที่ปรากฏในบันทึก แล้ววิเคราะห์ถึงการรับรู้อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น ดังที่ได้ปรากฏในบันทึกการเดินทางในแต่ละยุคแต่ละสมัย อันจะนำมาสู่การเข้าใจมุมมองของนักเดินทางชาวไทยที่มีต่ออัตลักษณ์ของ “จีน” ในแต่ละช่วงเวลาได้ดียิ่งขึ้น โดยในบทความชิ้นนี้จะนำเสนอในประเด็นขององค์ประกอบด้านโครงเรื่องของเรื่องเล่า อันจะเป็นประเด็นหลักในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ: บันทึกการเดินทาง, อัตลักษณ์, องค์ประกอบการเล่าเรื่อง (โครงเรื่อง), สาธารณรัฐประชาชนจีน, นักเดินทางชาวไทย

Abstract

The purpose of this article is to gather of Thai travelers' writings to the People's Republic of China after the opening of the diplomatic relations since 1975 to the present. In order to study the relationship between Thai and Chinese contexts that affects Thai travelers, 12 travel writings and one television program are collected. Moreover, to analyze source of the stories found in the records, the principles of narrative applied from the criteria of literary analysis of John Cawelti (1971 cited in Viriya Vitoonsalidsilp, 2005) is used. To study the perception of latent identities in travel writings, this article is presented in the perspective of the "storyline". "Story Plot" in particular and analyze the perception and theories of theoretical identification (encoding and decoding) of Stuart McPhill Hall (1977), applied to interpret the finding of travel writings. In speaking, author of each era, visiting to the People's Republic of China in different period of time, may have different perceptions and perspectives due to culture changes. By scheduling of writings, would help to analyze data found in writings. For the purpose of this article that is to categories historical writings, especially Thai journeys to China visit since the opening of the diplomatic relations to the present. The emphasis content is on content analysis, composition and narrative, in order to study the perception of Thai affected by Chinese culture, history, economy and living with analyzing Chinese identity perception. This would be a differentiation in different period of time. This article intends to present the storyline source of the story. Perhaps this is a core issue in understanding and development.

Keywords: travel writings, identity, element of the narrative (story plot), People's Republic of China, Thai travelers

บทนำ

ในช่วงปีพ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของประเทศที่เป็นยักษ์ใหญ่อย่าง “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ที่สัมพันธ์ประเทศเล็กๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบอย่างเลี่ยงไม่ได้ กอปรกับเมื่อเปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างประเทศไทยและจีน ก็ยิ่งเป็นการกระตุ้นสำนึกของคนไทยต่อประเทศจีน ออกเดินทางไปเยี่ยมชมประเทศที่ขึ้นชื่อว่าปิดตัวอยู่หลังม่านไม่ไผ่มาโดยตลอด อีกทั้งยังเป็นประเทศที่มีการปกครองที่แตกต่างจากไทยและประเทศเสรีตะวันตกอื่นๆ ในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง บรรยากาศทางการเมืองตั้งแต่หลังเปิดการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตตั้งแต่ปีพ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ปัญญาชนชาวไทยก็เริ่มให้ความ

สำคัญแก่การเดินทางไปแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ ณ ดินแดนต่างบ้านต่างเมือง โดยเฉพาะประเทศจีน เกิดการจัดบันทึกทางประวัติศาสตร์ ที่เรียกว่า “บันทึกการเดินทาง” สำหรับรูปแบบและเนื้อหาในบันทึกการเดินทางเหล่านี้ นับว่าเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่ทำให้เห็นถึงบริบททางสังคมไทยและจีนในแต่ละช่วงเวลา เนื้อหาในบันทึกการเดินทางก็สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความหมายที่แฝงอยู่ในตัวอักษรเหล่านั้น ซึ่งองค์ประกอบของเรื่องราวที่ปรากฏในบันทึกการเดินทางแต่ละช่วงเวลา ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการเกี่ยวกับการตระหนักรู้เรื่องราวต่างๆ ของทั้งผู้บันทึกเองและสิ่งที่ผู้บันทึกได้พบเจอในแต่ละยุคสมัย

การศึกษาการรับรู้ของคนไทยเกี่ยวกับจีนผ่าน

บันทึกการเดินทางหลากหลายเล่ม นับเป็นการศึกษาอัตลักษณ์การมองจีนของคนไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาว่ามีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ผู้เขียนผู้เดินทางชาวไทยมีสำนึกเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นที่ได้พบเจอระหว่างทางอย่างไร โดยวิเคราะห์ผ่านการเล่าเรื่องที่ประยุกต์จากเกณฑ์ของ John G. Cawelti (1971) ที่ศึกษาทั้งหมด 9 องค์ประกอบคือ โครงเรื่อง แนวคิดของเรื่อง ตัวเอก ผู้อื่น ช่วงเวลา สถานที่ เครื่องแต่งกาย ยานพาหนะและกลวิธีการเล่าเรื่อง ที่ใช้ในการจัดการกับสถานการณ์ต่างๆในที่เกิดขึ้นในเรื่องราว โดยบทความชิ้นนี้จะขอลำดับถึงองค์ประกอบด้านโครงเรื่องเป็นสำคัญ แต่ยังคงใช้เอกสารอ้างอิงคือ บันทึกการเดินทางทั้ง 12 เล่ม และอีกหนึ่งรายการโทรทัศน์เป็นแกนสำคัญในการศึกษา

ส่วนขอบเขตของการศึกษา คือ ศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ของปัญญาชนชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 หรือ ค.ศ.1975 ในรูปแบบบันทึกการเดินทางที่บุคคลต่างๆได้เดินทางไปเยือนภูมิภาคต่าง ๆ ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ต่างเวลา ต่างวาระ ต่างจุดมุ่งหมาย แต่เนื่องจากปริมาณงานเขียนมีอยู่เป็นจำนวนมาก มีเนื้อหาและแนวการเขียนที่แตกต่างกันออกไป ฉะนั้นการเลือกงานเขียนบันทึกการเดินทางครั้งนี้ จึงเลือกงานเขียนบางชิ้นที่สามารถเป็นตัวแทนผลงานชิ้นอื่น ๆ ได้ ส่วนขอบเขตทางด้านพื้นที่การท่องเที่ยว เนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างขวาง และสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆมากมาย อาทิเช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ กวางตุ้ง คุณหมิง ซื่ออัน เทียนจิน ฯลฯ ดังนั้น การเลือกบันทึกการเดินทาง จึงเลือกนำเอาบันทึกการเดินทางที่มีเส้นทางเดินทางไปยังหัวเมืองสำคัญของประเทศจีน และประกอบกับผู้เขียนมีความน่าเชื่อถือ และได้รับตีพิมพ์ในสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงของไทย จัดเป็นหนังสือบันทึกการเดินทางที่อยู่ในประเภทเดียวกัน ผู้เขียนหรือผู้จัดรายการเป็นผู้ทรงอิทธิพลในยุคนั้นๆ ได้รับความนิยมในยุคนั้นๆ รูปแบบการเดินทางอาจมีจุดประสงค์ของการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปตามกาลเวลา และมีการเรียบเรียงจัดเป็นบันทึกการเดินทางตามลำดับเวลา ตลอด 41 ปีที่ผ่านมา โดยมีทั้งหมด 12 เล่มดังนี้

1. วีระ มุสิกพงศ์. (2521). *จีนแดงที่ได้เห็น*. กรุงเทพฯ: ปิยะสาสน์.
2. เขียน อีระวิทย์. (2521). *22 วันในจีน*. กรุงเทพฯ:

พีพี.

3. โกวิท ตั้งตรงจิตร. (2522). *เที่ยวเมืองจีน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
4. ผุสดี สัตยมานะ. (2523). *ฉากหนึ่งของจีนใหม่*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
5. วิฑูรย์ วิริยะพันธุ์. (2526). *ของดีในจีนแดง*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
6. สมศรี สุขมณันท์. (2534). *เส้นทางสายไหม*. กรุงเทพฯ: อักษรกราฟิค.
7. ส. ศิวลักษณ์. (2523). *ขอดเกล็ดมังกร บันทึกการเดินทางสู่จีนแผ่นดินใหญ่* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มติชน.
8. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2549). *เลียบเลาะชายคาโลก: บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัยและต้นน้ำแยงซี* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สามัญชน.
9. ปรีวัฒน์ จันท. (2546). *ย่ำรอยทราย...บนสายแพรไหม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
10. เมธาภูมิ พิรพรวิฑูร. (2548). *ย่าแดนมังกรภาคพิสดาร*. กรุงเทพฯ: อินเตอร์บุ๊กส์.
11. วิภา อุดมฉันท. (2548). *เรื่องจริงจากจีน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
12. อีรภาพ โลหิตกุล. (2553). *จีนจับใจ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

และสารคดีทางโทรทัศน์อีก 1 เรื่อง คือ รายการหนังพาไป ทางช่อง Thai PBS โดยบันทึกการเดินทางเหล่านี้จะเป็นตัวแทนในการแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนและหนังสือของพวกเขา เป็นผลผลิตของสังคมไทยร่วมสมัย สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์และการเผยแพร่แนวคิดของผู้เขียนในด้านการให้อัตลักษณ์แก่ตนเองและผู้อื่น (ประเทศจีนชาวจีน) โดยในศตวรรษที่ 20 บันทึกการเดินทางเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ได้รับความนิยมมากในประเทศไทย โดยเฉพาะบันทึกการเดินทางไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งนับเป็นสิ่งใหม่หลังจากที่ไทยและจีนได้เปิดสัมพันธทางการทูตอย่างเป็นทางการ จะเห็นได้ว่าจำนวนเล่มของบันทึกการเดินทางและจำนวนครั้งที่ตีพิมพ์ในแต่ละเล่มเริ่มมีจำนวนมาก

ขึ้น เรื่องราวต่าง ๆ ในบันทึกล้วนแต่น่าสนใจและเนื่องจากประเทศจีนในยุคสมัยนั้น เพิ่งจะเปิดประเทศให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีโอกาสเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวภายในประเทศจีน ดังนั้น ในแต่ละช่วงยุคเวลาที่นักเดินทางชาวไทยได้ไปเยือนประเทศจีน จึงมีมุมมองที่แตกต่างกัน รวมถึงมีพัฒนาการด้านการมองเห็นให้ความหมายให้อัตลักษณ์แก่จีนที่ได้พบเห็นจากการเดินทาง

หลังจากที่สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ ก็เริ่มเกิดการเคลื่อนไหวทางบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศจีน นับตั้งแต่พ.ศ. 2518 ภาครัฐบาลและภาคประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นผู้นำของไทยเกิดการตื่นตัวที่จะศึกษาเกี่ยวกับประเทศจีนมากยิ่งขึ้น มีการเดินทางไปยังประเทศจีนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยในบทความนี้จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของไทยจีนตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2518 หรือ ค.ศ. 1975 เป็นต้นไป โดยในช่วงนี้เอง เริ่มเกิดงานเขียนบันทึกการเดินทางอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ผู้เขียนมีแนวคิดในการรวบรวมนำเอาบันทึกการเดินทางตั้งแต่หลังช่วงความสัมพันธ์ไทยจีนครั้งนี้ มาทำการศึกษาโดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาของบันทึกการเดินทาง อาศัยหลักการวิเคราะห์วรรณกรรมทั้ง 9 องค์ประกอบของ ของ John Cawelti (1971 อ้างถึงใน วิริยา วิฑูรย์สกุลศิลป์, 2548) มาวิเคราะห์ ซึ่งหากกล่าวโดยรวม บันทึกทั้งหมดมีลักษณะสำคัญอย่างเห็นได้ชัดอยู่ 2 ประการดังนี้ ประการแรก ในช่วงแรกของงานเขียน มักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองเป็นส่วนใหญ่ และเนื้อหาสำคัญของบันทึกการเดินทางได้เกี่ยวข้องกับการเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตการเมืองการปกครอง และการไปเพื่อศึกษาดูงานในประเทศจีนซึ่งมีการปกครองแตกต่างจากประเทศไทยเป็นสำคัญ ประการที่สอง คือในช่วงหลังปี ค.ศ. 2000 เริ่มมีรูปแบบบันทึกการเดินทางที่มีแนวการเขียนเชิงสมัยใหม่มากขึ้น รูปแบบการเดินทางไปประเทศจีนเพื่อการท่องเที่ยวมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในงานเขียน และรูปแบบการเขียนมีความหลากหลาย สถานที่ที่ผู้เขียนเดินทางท่องเที่ยวในประเทศจีนก็เริ่มมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เทคโนโลยีต่างๆมีการเปลี่ยนแปลง เอื้ออำนวยแก่การท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และยังมาสมัยภายหลังงานเขียนบันทึกการเดินทางได้มุ่งนำเสนอด้านที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและความสวยงามของประเทศจีนอย่างเห็นได้ชัด

ซึ่งไม่เคยปรากฏอย่างชัดเจนในงานเขียนสมัยก่อนหน้านั้น เช่นงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ปรีวัฒน์ จันทร อีรภาพ โลหิตกุล ได้บรรยายการเดินทางของตนเองได้อย่างแปลกใหม่ จะเห็นได้ว่าสถานที่ที่ผู้เล่าได้เดินทางไปมีหลากหลายมากขึ้น ส่วนการเล่าเรื่องบันทึกการเดินทางก็เปลี่ยนไปโดยมุ่งเน้นการบรรยายความประทับใจระหว่างการเดินทางไปเพื่อแสวงหาความสุข มากกว่าการไปเพื่อศึกษาดูงาน หรือเรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองดังเช่นบันทึกเดินทางในอดีต นอกจากนี้ รูปแบบของบันทึกการเดินทางหน้าใหม่ ที่ไม่เคยได้รับความนิยมมาก่อน ยังได้รับความนิยมอย่างมาก เช่นรายการทีวีที่มีพิธีกรคือวัยรุ่นยุคใหม่ที่ได้เดินทางแบบแบ็คแพ็ค นำเสนอรูปแบบการเดินทางในประเทศจีนด้วยตนเอง ออกมาเป็นรายการทีวีที่ได้รับการเผยแพร่ในสถานีโทรทัศน์หลักของประเทศไทย และได้นำเสนอมุมมองการมองประเทศจีนของคนไทยผ่านภาพและเสียง ที่ประชาชนไทยสามารถรับชมได้ง่าย โดยไม่ต้องอ่าน

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ไทยและจีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในปีพ.ศ. 2518 งานเขียนทางประวัติศาสตร์ ประเภทบันทึกการเดินทางของคนไทยที่ได้ไปเยือนจีน มีพัฒนาการที่น่าสนใจ โดยได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการเขียน การบรรยาย และผลจากบันทึกการเดินทางเหล่านี้ ทำให้เกิดการเริ่มรู้จัก “จีน” ในกลุ่มของผู้อ่านชาวไทยมากยิ่งขึ้น ซึ่งการเขียนบันทึกการเดินทางนั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดสำนึกของผู้คน ที่แยกแยะระหว่างอัตลักษณ์ตนเองและผู้อื่น ในระหว่างที่ตนเองได้เดินทางพบเห็นสิ่งใหม่ๆ อาทิเช่น ความต่างกันและเหมือนกันระหว่างไทยและจีน ที่แฝงอยู่ในงานเขียนของผู้เขียนทุกท่าน ก่อเกิดความหมายที่เรียกว่า “อัตลักษณ์”

ภายหลังจากเปิดสัมพันธ์ทางการทูตไทยจีนทำให้นักหนังสือประเภทบันทึกการเดินทางไปยังเมืองจีน มีให้เลือกอ่านมากมายยิ่งขึ้น (ต่างผู้เขียนต่างสำนักพิมพ์) ถึงร้อยละกว่าเรื่อง ซึ่งปริมาณการผลิตหนังสือเดินทางที่กำลังเพิ่มมากขึ้นนี้ แสดงให้เห็นว่ามีการเดินทางเข้าไปยังประเทศจีนของคนไทยเพิ่มมากขึ้น การท่องเที่ยวกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผู้คน การอ่านบันทึกการเดินทางจึงเป็นเครื่องมือที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองต่ออัตลักษณ์ของตนเองและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับบันทึกการเดินทางของคนไทยที่ได้ไปยังประเทศจีน เป็นการศึกษางานเขียนรูปแบบหนึ่งที่ยังไม่เคยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาก่อน โดยแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาใช้ในการศึกษามีดังนี้

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

Berger & Luckmann (1967, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา 2547) “อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความคงที่ เปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก” ดังนั้นอัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร ดังนั้น บุคคลหนึ่งจึงมีหลายอัตลักษณ์ สามารถมองผู้อื่น อีกทั้งยังให้อัตลักษณ์แก่ผู้อื่นได้อีกด้วย โดยบันทึกการเดินทางจึงเป็นเครื่องมืออีกประเภทหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนเรื่องราวของอัตลักษณ์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะช่วงเวลาแห่งการเดินทางในดินแดนที่ไม่ใช่บ้านเมืองของตนเอง ว่าผู้เขียนมองตนเองหรือบ้านเมืองของตนเองเป็นอย่างไร แตกต่างจากผู้อื่นหรือไม่ในแง่มุมมองอัตลักษณ์ที่พบระหว่างการเดินทาง

แนวคิดเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่อง คือ การถ่ายทอดเรื่องราวจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยภาษาพูดหรือเขียนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ซึ่งรูปแบบการเล่าเรื่องราวนั้นมีหลายรูปแบบเช่น การเล่าเรื่องในนวนิยาย เรื่องสั้น ประวัติศาสตร์ ละคร อัตชีวประวัติ การรายงานข่าว หรือบันทึกการเดินทาง เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาทฤษฎีของ John G. Cawelti ในหนังสือ The Six-Gun Mystique ได้ระบุว่าผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งหลาย เช่น นวนิยาย งานเขียนต่างๆ จะประกอบไปด้วยโครงสร้างหรือองค์ประกอบของเนื้อเรื่อง ทั้ง 9 สิ่งดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น ที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวของสถานการณ์ต่างๆในที่เกิดขึ้นช่วยให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างราบรื่นตั้งแต่ต้นจนจบ

บทความชิ้นนี้จะขอนำเสนอเกี่ยวกับ “โครงเรื่อง” ที่พบในหนังสือบันทึกการเดินทางที่รวบรวมมาไว้ทั้งหมด เพื่อที่จะเข้าใจในภาพรวมขององค์ประกอบสำคัญจากบันทึก สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาประสบการณ์ท่อง

เที่ยวหรือเรื่องราวที่พบเจอระหว่างทางมาเป็นการเขียนบันทึก โดยมีรูปแบบการวางโครงเรื่องในวิธีทางต่างๆ ที่ดึงดูดผู้อ่าน ในขณะเดียวกันก็สามารถสะท้อนแนวคิดการมองจีนของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี ส่วนในเรื่องขององค์ประกอบอื่นๆ เช่น ตัวเอก ผู้อื่น ช่วงเวลา สถานที่ เครื่องแต่งกาย ยานพาหนะ หรืออาวุธและกลวิธีการเล่าเรื่องต่างๆ จะไม่นำเสนอในบทความนี้ เนื่องจากข้อจำกัดในการเรียบเรียงพื้นที่ และเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เจาะลึกลงไปประเด็นต่างๆ ที่ละประเด็น

สภาพทั่วไปของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดบันทึกการเดินทาง

ด้านความสัมพันธ์ของไทย-จีน นับตั้งแต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตงปกครองแผ่นดินจีนและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ผู้นำของไทยในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางทหารของไทยในช่วงแรก มองสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยความหวาดระแวง และหวั่นเกรงว่าจีนจะเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือขยายอิทธิพลมาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในประเทศไทย อีกทั้งท่าทีและนโยบายของจีนต่อชาวจีนโพ้นทะเล ทำให้รัฐบาลไทยวิตกว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนจะใช้นโยบายเป็นเครื่องมือแทรกแซงกิจการภายใน ดังนั้น ในช่วงก่อนปีค.ศ. 1975 ทางรัฐบาลไทยจึงออกนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ในไทย (เขียน ชีระวิทย์, 2517) เช่น การปิดโรงพิมพ์และหนังสือพิมพ์จีน ห้ามส่งเงินออกนอกประเทศผ่านธนาคารจีน การลดประชากรจีนหรือความเป็นจีนในไทยด้วยการกีดกันไม่ให้คนจีนเข้ามาในไทยมากขึ้น การออกกฎหมายให้ผู้ที่เกิดในไทยต้องถือสัญชาติไทย การบังคับเรียนภาษาไทย ทำให้รูปแบบการเขียนบันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจีนในช่วงนั้นถูกกวาดล้างจนหมดสิ้น และแทบจะไม่พบบันทึกการเดินทางของคนไทยที่ไปประเทศจีนในช่วงนั้นเลย

จนกระทั่งสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไปเป็นปัจจัยที่ทำให้ไทยปรับเปลี่ยนนโยบายทางการทูตที่มีต่อจีน การที่สหรัฐอเมริกาได้ตัดสินใจลดบทบาททางการทหารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประธานาธิบดีนิกสันมีแนวคิดใหม่ที่จะเปลี่ยนนโยบาย “เผชิญหน้า” กับจีนมาเป็น “เจรจากับจีน” และประกาศการยอมรับจีนแผ่นดินใหญ่ ด้วยความเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลก ก็ส่งผลให้ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มปรับปรุงท่าทีของตน รวมถึง

ประเทศไทยเองก็เริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อจีน

ในขณะเดียวกันหลังจากการกำจัดการกีดกันของแก๊งสี่คน (gang of four) ในปี ค.ศ. 1976 จีนก็มีความมั่นคงในประเทศมากขึ้น รวมถึงการเข้ามามีบทบาทของฮวากว๋เฟิง และ เต็งเสี่ยวผิง ทำให้จีนเองเกิดความมั่นคงทางการเมืองอย่างมาก มีการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และการเปิดประเทศ การใช้นโยบายหนึ่งประเทศสองระบบ ดำเนินนโยบายสี่ทันสมัย ในแผนพัฒนาฉบับที่ 6 ของจีน (four modernization) ทำให้จีนก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของโลกมากยิ่งขึ้น และมีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบันเป็นอย่างมาก (ทวีป วรดิolk, 2538)

อีกทั้งนโยบายของทางการจีนเอง ที่แสดงความเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน ทางประเทศไทยเองจึงเกิดแนวคิดนโยบายที่จะหันมา สร้างความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อจีน อันเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดที่ทำให้บันทึกการเดินทางระหว่างไทยจีนเกิดขึ้น จากที่ท่านนายกรัฐมนตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เดินทางไปลงนามเปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามคำเชิญของนายกรัฐมนตรีโจวเอินไหล ไทยและจีนต่างก็มีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น ทำให้เริ่มการเดินทางไปมาระหว่างชาวไทยและชาวจีน ส่งผลต่อการบันทึกประวัติศาสตร์ในแง่ของบันทึกการเดินทางโดยตรง ทำให้ชาวไทยสามารถเดินทางไปจีนได้โดยไม่ต้องมีอุปสรรคมากเท่าในอดีต (โกวิท ตั้งตรงจิต, 2522)

ภายหลังจากเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ บุคคลหลายคณะของไทยได้เยือนประเทศจีนมากขึ้น และไปเยือนในระยะเวลาต่าง ๆ กัน บ้างก็ไปในระยะที่เมืองจีนยังไม่เปิดประเทศมากนัก อีกทั้งเสรีภาพของประชาชนก็ยังคงถูกจำกัด บ้างก็ไปเยือนในระยะที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญในประเทศจีน เช่น ก่อนจะมีการ “ผลัดแผ่นดิน” คือในช่วงท่านประธานเหมาถึงแก่กรรม อันเป็นช่วงเวลาระส่ำระสาย และอยู่ในกระบวนการของการเลือกเฟ้นผู้นำคนใหม่ บางบันทึกการเดินทางได้เข้าไปประเทศจีนในช่วงยุคแก๊งสี่คน (gang of four) เรื่องอำนาจ และบ้างก็ไปในช่วงการปกครองของผู้นำฮวากว๋เฟิง หรือบ้างก็ไปในช่วงผู้นำเต็งเสี่ยว ผิง ทำให้เราได้อ่านบันทึกการเดินทางทางที่หลากหลายช่วงเวลา และโดยรวมคือมีจุดเริ่มต้นจากช่วงเวลา

นี้เอง ทำให้ได้พบงานทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเรื่องของบันทึกการเดินทางของคนไทย โดยเฉพาะในบันทึกการเดินทาง 4 ชิ้นแรก คือ ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1978 ถึง 1981 เป็นช่วงที่จีนเพิ่งเปิดมานานไม่ไผ่ยุคแรกเริ่ม และทางด้านผู้เดินทางชาวไทยที่ไปเยือนจีนส่วนใหญ่ เป็นระดับชนชั้นปัญญาชนของไทย เพื่อไปศึกษาดูงานรวมถึงท่องเที่ยวในประเทศจีน โดยมีทางการจีนให้การรับรองและจัดการเป็นระยะๆ เพียง จากการทำบันทึกแต่ละเล่ม ส่วนใหญ่ผู้บันทึกมีโอกาสได้เข้าไปใกล้ชิดทำความรู้จักหน่วยการปกครองท้องถิ่นของจีนแต่ละหน่วย โดยเฉพาะหน่วยที่เล็กที่สุดคือ ระดับคอมมูน (people's commune) เห็นภาพการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวจีนในขณะนั้น และใช้ภาษาในการบรรยายเล่าเรื่องออกมาให้ผู้อ่านเห็นภาพตามและเกิดความเข้าใจ

บันทึกการเดินทางเหล่านี้ล้วนเป็นของล้ำค่ายิ่งในการทำความเข้าใจอดีตที่ส่งผลมาในยุคปัจจุบัน และหลังจากสิ้นสุดบุคคลสำคัญคือประธานาธิบดีเหมาเจ๋อตุง และการล่มสลายของระบบคอมมูนในปีค.ศ. 1982 ก็จะมีบันทึกการเดินทางที่ค่อนข้างหลากหลายขึ้น อีกทั้งเห็นพัฒนาการของจีนผ่านสิ่งที่บันทึกไว้ในหนังสือบันทึกการเดินทาง รวมถึงการเดินทางค้นพบสิ่งใหม่ๆ มากยิ่งขึ้น รูปแบบการบันทึกหลากหลายมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน

การสื่อสารความหมายและการเล่าเรื่องในบันทึกการเดินทาง

วิธีการวิเคราะห์ความหมายผ่าน “กระบวนการสร้างความหมาย” จากองค์ประกอบต่างๆ ที่อยู่รวมกันในการเล่าเรื่อง จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในแต่ละองค์ประกอบ เพราะทุกส่วนของเรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้ต่างก็มีความหมายในตัวเอง และต้องทำงานประสานกันเพื่อนำไปสู่การอธิบายความหมายและศึกษาอัตลักษณ์ที่แฝงไว้ในเรื่องราว รวมถึงการพิจารณาความหมายที่มีไว้ในหนังสือนั้นจะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจว่า ผู้เล่า มองเห็นและอธิบายเรื่องราวในสิ่งที่ตนเองเห็นอย่างไร ดังนั้น จากบันทึกการเดินทางทั้งหมด ผู้วิจัยจึงต้องวิเคราะห์องค์ประกอบทั้งหมด 9 องค์ประกอบ แต่ในบทความชิ้นนี้ ทางผู้เขียนจะขอรวบรวมจัดหมวดหมู่เป็นทีละหนึ่งถึงสองหัวข้อเอาไว้ด้วยกัน เพื่อความสะดวกในการอ่าน โดยในบทความชิ้นนี้จะขอกล่าวถึง หมวดหมู่ “โครงเรื่อง” หรือ Plot ที่พบในหนังสือบันทึกการเดินทาง

ทางเพื่อให้เห็นองค์ประกอบหลักๆของเรื่องราว มุมมอง การเรียบเรียงเนื้อหามุ่งถึงมุมมองการให้ความหมายใน ด้านอัตลักษณ์แก่สิ่งที่ตนเองได้พบเห็นระหว่างการเดินทาง

1. โครงเรื่อง

การเล่าเรื่องการเดินทางในหนังสือบันทึกการเดินทางตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 ภายในช่วงระยะเวลาเพียง 40 ปี ประเทศจีนเองมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งใน ด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ดังนั้นย่อมส่งผลต่อบันทึกการเดินทางอย่างแน่นอน “โครงเรื่อง” จึงเป็นองค์ประกอบของการเขียนวรรณกรรมองค์ประกอบแรก ที่จะ ทำให้พิจารณาภาพรวมของเรื่องเล่าได้อย่างชัดเจน และ บันทึกการเดินทางทั้ง 12 ชิ้น ต่างก็มีภาพรวมของโครง เรื่องที่เหมือนกันอยู่คือ เป็นการเดินทางเพื่อไปท่องเที่ยว เรียนรู้โลกกว้าง ที่ทำให้มีความสุขเพิ่มพูนประสบการณ์ใน ชีวิต แต่ในด้านของโครงเรื่องหลักๆที่ใช้ดำเนินเรื่อง ได้แก่ การเริ่มต้น ระหว่างการเดินทาง และการสิ้นสุดการเดินทาง แต่ว่าจะมีแนวทางในการเดินเรื่องหรือสร้างสถานการณ์ การเดินทางที่แตกต่างกัน โดยหลักเกณฑ์การแบ่งประเภท อ้างอิงจากวิริยา วิฑูรย์สกุลย์ศิลป์ (2548) สามารถแบ่งได้ เป็น การเริ่มต้นจนสิ้นสุดการเดินทางนั้นมีแต่ความสุข และ การเริ่มต้นจนสิ้นสุดการเดินทางเป็นการผจญภัย เต็มไปด้วย ความยากลำบากและสถานการณ์ที่คาดไม่ถึงตลอดเวลา

1.1 การเดินทางที่เต็มไปด้วยความสุข

โครงเรื่องของการเดินทางในจีนรูปแบบ ที่ผู้เล่ามีความรู้สึกว่าการเดินทางในจีนเต็มไปด้วยความสุข ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด การเดินทางที่ปรากฏ คือ การ เดินทางในสภาวะการณ์ที่เต็มไปด้วยความสุข เพราะตลอด การเดินทางผู้เล่าพบเจอแต่เรื่องราวที่ดี เช่น ผู้คนเป็น มิตร ในบรรยากาศที่สวยงาม สังคมมีมาตรฐานความเป็น อยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีอันเป็นสิ่งที่ผู้เล่าต้องการ และมีความ ใฝ่ฝันถึง ดังนั้น การเล่าเรื่องจึงมีแต่ความรื่นรมย์ และความสุขเป็นโครงเรื่องหลักที่พบ ไม่ว่าจะผ่านไป ในยุคสมัยใด หนังสือบันทึกการเดินทางหลายเล่มๆ ก็ยังพบ การเล่าเรื่องเช่นนี้อยู่ โดยในบันทึกการเดินทางสามารถจัด ประเภทได้ 3 อย่างที่ตัวอย่างหนังสือบันทึกการเดินทางมี ลักษณะการเล่าเรื่องที่เหมือนกันคือ

1.1.1 เริ่มต้นด้วยความตั้งใจว่าจะไปที่ไหน

1.1.2 ระหว่างการเดินทางพอใจที่พบกับสิ่งดีๆ และการมีอุปสรรคเล็กน้อยนั้นช่วยเพิ่มความ สนุกสนานให้กับชีวิต

1.1.3 สิ้นสุดการเดินทางสมความตั้งใจ และมีความสุข

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง ข้อความในหนังสือบันทึกการเดินทางบางเล่ม ที่กล่าวถึง การเริ่มต้นด้วยความสุข การตั้งใจไปเมืองจีนเพื่อท่องเที่ยว ศึกษาเรียนรู้ดูงาน

1.1.1 เริ่มต้นด้วยความตั้งใจว่าจะไปที่ใด

มีจำนวนบันทึกการเดินทางไม่น้อย ที่บท แรกของการเดินทางด้วยการมีแรงบันดาลใจหรือมีภาพ ความฝันในใจเกี่ยวกับจีนไว้อยู่แล้ว ได้รับรู้ว่าเมืองจีนเป็น ประเทศในฝัน เช่น ตัวอย่างหนังสือบันทึกการเดินทางของ วิระ มุสิกพงศ์ (2521) กล่าวไว้ก่อนการออกเดินทางไปดู งานที่ประเทศจีนดังนี้ “ผมเองก็เป็นหนึ่งในจำนวนคนที่ได้มี โอกาสไปดูงานที่จีน ดังนั้น เมื่อมีโอกาส แล้วไปพร้อมกับผู้ แทน สส.แต่ละจังหวัดแล้ว ความอยากรู้จักของผมจึงทำให้ ผมต้องฝืนหูเปิดตาออก ให้กว้างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้”

นอกเหนือจากนี้ยังพบลักษณะการวาง โครงเรื่องด้วยความตั้งใจว่าจะไปที่ใด ในบันทึกของ เขียน ธีระวิทย์ (2521) ในฐานะนักวิชาการด้านจีนศึกษาดังนี้ “ภายหลังจากปธน.นิกสันของเมกาไปเยือนปักกิ่ง คณะผู้ แทนกลุ่มต่างๆ และเหล่านักกีฬาของไทย ก็เริ่มทยอยไป เยือนจีนมากขึ้น การไปสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงกลายเป็นแฟชั่นของชนชั้นนำในไทย ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าการศึกษารื่องจีน ถ้าขยันหาข้อมูลดีๆก่อน ก็พอเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในจีนตอนนี้ได้ แต่จะให้ดี ก็ต้องไปตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง ข้าพเจ้าในฐานะนักวิชาการด้านจีนศึกษา จึงเห็นความจำเป็นของการไปจีนในครั้งนี้”

หรือแม้แต่ที่พบในหนังสือบันทึกการเดินทางของโกวิท ตั้งตรงจิตร (2522) ที่กล่าวว่า “ในชีวิต การเดินทางท่องเที่ยวไปในโลกกว้างของผมหลากหลาย ประเทศ ผมสามารถยืนยันได้ว่า ประเทศที่ผมใฝ่ฝันมานานว่าจะได้ไปเยือน นั่นคือเมืองจีน คงเป็นเพราะจีนคือ แผ่นดินที่บรรพบุรุษผมมีส่วนเป็นเจ้าของแผ่นดินมา และ เมืองจีนเป็นแผ่นดินที่ยิ่งใหญ่ มีสิ่งที่น่าสนใจต่างๆมากมาย

การมาจีนจึงเหมือนการกลับบ้านมาเยี่ยมญาติพี่น้อง” อีกทั้งยังรวมถึงการวางแผนเรื่องว่าอยากเดินทางไปประเทศจีนยังพบได้ในหนังสือบันทึกการเดินทางของ ผุสสดี สัตยมานะ (2523) ดังนี้ “เมืองจีนอยู่ในความใฝ่ฝันของข้าพเจ้า ที่อยากจะมาเยือนนานแล้ว บรรดาหนังสือนวนิยาย งานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวกับจีน ข้าพเจ้าได้อ่านมาหมดแล้วอย่างทะลุปรุโปร่ง ชื่อเสียงต่างๆ เช่นซูสีไทเฮา อี้เหอหยวน ทะเลสาบकुหนิง ข้าพเจ้าเพียงแค่หลับตาก็มองเห็นปักกิ่งทะลุปรุโปร่งก่อนได้ไปเยือนจริงๆ เสียอีก”

จากเนื้อหาเหล่านี้จะเห็นได้ว่า รูปแบบการเดินทางไปเยือนจีนในช่วงก่อนปี ค.ศ.2000 เป็นการวางแผนเรื่องที่มีการปูเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ เพราะเนื่องด้วยรูปแบบการเดินทางที่เป็นการศึกษาดูงานเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในสมัยนั้น ดังนั้นการเขียนเรื่องราวจึงมักพบแนวการเขียนที่กล่าวถึงการเริ่มต้นด้วยความตั้งใจว่าจะไป มีจุดมุ่งหมายเพื่อไปศึกษาการเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอีกประเทศหนึ่งที่มีรูปแบบการปกครองทางการเมืองที่แตกต่างไปจากประเทศของผู้เล่าเอง ความตั้งใจเหล่านี้มีความหมายแฝงในด้านนัยทางการเมืองอีกด้วย

ส่วนสำหรับบันทึกการเดินทางในช่วงหลังจากปี ค.ศ.2000 พบเห็นการเปลี่ยนแปลงในจุดมุ่งหมายของการเดินทาง ถึงแม้จะเริ่มด้วยความตั้งใจว่าจะไปเช่นเดียวกัน แต่พบว่าเนื้อหาที่แฝงเรื่องนัยทางการเมืองเริ่มลดน้อยลง พบการวางแผนเรื่องเกี่ยวกับการเดินทางและการผจญภัยมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในบันทึกการเดินทางหลังจากปี ค.ศ.2000 ของนักเดินทางชาวไทย ปรีวัฒน์ จันทร (2546) “ในค.ศ.1981 ทีมงาน NHK ของญี่ปุ่นกับทาง CCTV ของจีนได้จัดทำสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในรูปแบบกึ่งเดินทางบุกเบิกผจญภัยในดินแดนทางภาคตะวันตกของจีนที่มีวิถีชีวิตอันแตกต่างกับภาคกลางและภาคตะวันออกของจีนเป็นอย่างยิ่ง ผมได้ติดตามสารคดีชุดนี้อย่างสนใจ และสารคดีชุดนี้เองที่ได้จุดประกายความฝันของผม ที่สักวันหนึ่งจะขอเดินทางรอยเส้นทางสายไหม....และในวันนี้ฝันผมก็เป็นจริง โดยผมกับคณะรวมสิบชีวิต ได้วางแผนเดินทางมากกว่า 4 เดือน และได้มีคุเทศก์ที่มีประสบการณ์อย่างดี”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การวางแผนเรื่องแบบ

เริ่มเรื่องที่น่าสนใจสามารถพบได้มากในหลากหลายบันทึกการเดินทาง จากบันทึกการเดินทางที่ได้ยกตัวอย่างมา จะเห็นได้ว่ารูปแบบการเริ่มต้นออกเดินทางของคนไทยที่ได้ไปจีนในบันทึกการเดินทางที่ได้ยกตัวอย่างมานั้น ผู้เล่าต่างมีความตั้งใจว่าจะไป เกิดจากการมีความใฝ่ฝันมาก่อน หรือการได้เป็นตัวแทนประเทศในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ถูกคัดเลือกไปดูงานที่จีน หรือไม่เคยมีประสบการณ์ต่าง ๆ ผ่านสื่อเช่นหนังสือนวนิยาย สารคดี และการบอกเล่าของคนอื่น ๆ ที่เคยไปมาก่อน จึงทำให้ผู้บันทึกเหล่านี้ มองเห็นว่าจีนเป็นประเทศที่น่าสนใจมีเสน่ห์ และต้องการไปพบเห็นด้วยตนเอง โดยรูปแบบการบรรยายเรื่องราวเหล่านั้น พบเจอได้ในช่วงต้นตั้งแต่เริ่มเปิดสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยจีน จนถึงปัจจุบันโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะเห็นได้ว่าผู้เขียนบันทึกการเดินทางชาวไทย มักมีจุดประสงค์มีจุดมุ่งหมายไปยังประเทศจีนด้วยความสนใจและเต็มใจที่จะไปพบสิ่งใหม่ ๆ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตให้แก่ตนเองนั่นเอง

1.1.2 ระหว่างการเดินทางพอใจที่พบกับสิ่งดี ๆ

สิ่งที่ได้พบเจอในเมืองจีนทำให้ผู้เล่ารู้สึกชื่นชม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอุปนิสัย ความซื่อตรงของคนจีนในยุคสมัยก่อนการปฏิรูปเปิดประเทศ ดังที่กล่าวไว้ในบันทึกของ วีระ มุสิกพงศ์ (2521) ดังนี้ “ขณะที่เรากำลังจะอำลาปักกิ่งก็กลับไปยังกวางเจา คณะของเราบางคนลิ้มเงินสดหรือข้าวของอื่นๆ ไว้ตามเมืองที่เราพัก ก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่จีนนำมาคืนให้ด้วยความเรียบร้อย ไม่มีของหายตกหล่นแม้แต่คนเดียว นี่นับเป็นความดีอีกหนึ่งอย่างที่ผมจะไม่พูดถึงไม่ได้”

หรือแม้แต่ในระหว่างการเดินทางในช่วงเปิดประเทศใหม่ ๆ ชนชั้นปัญญาชนชาวไทยมองว่า การเดินทางในประเทศจีน ยังไม่มีอิสรภาพเท่าที่ควร การรับรองแขกต่างชาติจำเป็นต้องมีผู้นำของทางการจีน นำพาไปเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ขณะเดียวกันผู้เขียนบันทึกก็สัมผัสได้ถึงความตึงเครียดระหว่างการเดินทาง รัสเซียแห่งความแปลกใหม่ที่พบในสังคมอันบริสุทธ์ของจีน การเดินทางได้พบเห็นสิ่งดีดี เช่นในบันทึกของ ผุสสดี สัตยมานะ (2523) เล่าว่า “เมื่อเราเดินเข้าไปในอาคารผ่านตามห้องเลี้ยงเด็ก ทุกห้องมีเครื่องเล่นที่เหมาะสมกับวัยเด็ก และในห้องนั้นเด็กโตกำลังร้องเพลงและปรบมือต้อนรับพวกเราอย่างพร้อม

เพรียง เด็กทุกคนอ้วนจ้ำม่ำสุขภาพดี เด็กบางห้องกำลังวาดรูป และเมื่อก่อนจากลา กัน พวกเขาได้มอบภาพนั้นให้แก่ข้าพเจ้า เป็นของขวัญจากมิตรผู้เยาว์วัย ข้าพเจ้าจึงคิดว่าแม้เราจะต่างวัย ต่างภาษา ต่างเชื้อชาติ ต่างรูปแบบการปกครอง และเราก็คือเพื่อนที่ดีต่อกันได้”

ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความพึงพอใจระหว่างการเดินทางในช่วงที่จีนและไทยเปิดสัมพันธไมตรีใหม่นั้น การเดินทางต้อนรับคณะผู้นำของไทยเป็นอย่างดี ในบันทึกการเดินทางช่วงระยะนี้ ล้วนแล้วแต่มีโครงเรื่องที่กล่าวถึงความพึงพอใจต่อการไปเยี่ยมชมสถานที่ต่างๆของจีน ชื่นชมชีวิตความเป็นอยู่และกฎระเบียบที่เรียบร้อยของคนจีนในสมัยการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของประธานาธิบดีเหมาเจ๋อตง

นอกจากนี้เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงความพึงพอใจกับสิ่งดีที่ระหว่างการเดินทางในช่วงก่อนมีการปฏิรูปและเปิดประเทศของจีน (ค.ศ.1978) โดยท่านผู้นำได้เสด็จ ได้ทำลายระบบเก่าที่เรียกว่าข้าวหม้อใหญ่ ก็คือไม่ว่าทำมากหรือน้อยก็จะได้รับส่วนแบ่งอย่างเท่าเทียมด้วยกันทุกคน แต่ในขณะที่เดียวกันบันทึกการเดินทางที่ได้เดินทางไปยังในช่วงเวลาก่อนการปฏิรูปประเทศ และบันทึกที่ได้ไปจีนในช่วงเวลาเพิ่งมีการปฏิรูปช่วงแรกๆนั้น ได้ชี้ให้เห็นถึงส่วนดีของสังคม ที่เกี่ยวกับของคุณภาพทางจิตใจของประชาชนทั่วไปอันจะเห็นได้ว่ามีศีลธรรมดีงาม และสังคมมีความสงบในระบอบคอมมิวนิสต์ ชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ที่แตกต่างไปจากไทย แสดงถึงความนิยมเชิดชูในบางส่วนของสังคมจีน ที่หาได้ยากในสังคมไทยสมัยนั้น การพบเจอเรื่องราวที่น่าสนใจทำให้ต้องมีการจดบันทึก นับได้ว่าเป็นการสะท้อนว่าผู้เขียนให้ความสำคัญต่อเรื่องเหล่านั้น ระหว่างการเดินทางเป็นพิเศษ

นอกเหนือจากนี้ยังพบได้ในบันทึกอื่นๆ ในช่วงเวลาอื่นๆ ดังเช่นตัวอย่างบันทึกการเดินทางหลังจากปีค.ศ. 1990 ได้อีกดังนี้ สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2523) กล่าวถึงการเดินทางในเมืองซีอาน มณฑลส่านซี ที่ค้นพบสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ดังนี้ “การมา Banpo (neolithic archaeological site) เท่ากับการมาได้เห็นรากฐานทางวัฒนธรรมของคนเมื่อ 7-8 พันปี การมาที่นี่โดยบังเอิญนับว่าเป็นประโยชน์ในทางวิชาการอย่าง

คุ้มค่า เมื่อข้าพเจ้ามาซีอาน คราวก่อนก็ไม่ได้มา คราวนี้จึงตั้งใจมากที่ได้บังเอิญคุยกับเพื่อนฝรั่งแล้วเขาแนะนำให้มาดูที่นี่” หรือแม้แต่การเดินทางในยุคสมัยใหม่ของปริวัฒน์ จันทร (2546) กล่าวถึงศิลปะ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของจีน ที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง เป็นความพึงพอใจระหว่างการเดินทาง ดังนี้ “สินค้าในตัวเมืองตุนหวงนี้ ล้วนใช้ศิลปะจากถ้ำโม่เกามาเป็นจุดขาย ราคาจัดว่าไม่ถูกนัก แต่มีคนเลือกซื้อไม่น้อย เพราะสินค้าเหล่านี้มีเสน่ห์เฉพาะตัว และไม่สามารถหาซื้อจากสถานที่อื่นๆในประเทศจีนได้ ข้าพเจ้าเองพอใจกับของสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า เย่กวงเปย (หรือ The Magic Cup)”

นอกจากนี้ยังพบกับการบันทึกชื่นชมประเทศจีน ในระหว่างการเดินทางที่พบกับความพึงพอใจในหลายๆด้าน เช่น งานเขียนของ วิภา อุดมฉันท (2548) ที่กล่าวว่า “ผู้เขียนได้รับความสนุกจากการท่องเที่ยวตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้าย และกลับถึงบ้านด้วยความปลอดภัยไม่เคยรู้สึกวิตกกังวลอันตราย กลับรู้สึกว่าการเดินทางปลอดภัยของเขาเข้มแข็งมาก ไม่ว่าไปที่ไหนมีคนเยอะๆ เห็นทั้งตำรวจและทหารหลายๆคนเดินไปมาปะปนกับฝูงชน ใครไปเมืองจีนลองสังเกตดู จะรู้สึกอบอุ่นใจแบบข้าพเจ้า” จะเห็นได้ว่าการเดินทางแล้วผู้เดินทางพึงพอใจกับสิ่งดีๆที่พบระหว่างทางส่วนใหญ่ ในช่วงหลังจากยกเลิกระบอบคอมมิวนิสต์แล้ว การท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวเลือกสถานที่เดินทางเอง ไม่ต้องเข้าไปในสิ่งที่ทางการจีนต้องการให้เห็นแค่เพียงเท่านั้น ดังนั้น ความพึงพอใจที่ได้พบระหว่างการท่องเที่ยวจึงจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมสถานที่และประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ดั้งเดิมของจีนและชีวิตทั่วไปของประชาชนตามพื้นที่ การอาศัยความรู้เดิมที่มี การเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม และการปรับตัว เป็นเครื่องมือหลักที่ทำให้นักเดินทางพอใจกับสิ่งที่เห็น ถึงแม้บางเรื่องจะเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวันของชาวจีนเอง แต่เมื่อผู้เขียนได้พบก็เกิดความพอใจ

1.1.3 จบการเดินทางอย่างมีความสุข สัมกับความตั้งใจ

บันทึกการเดินทางส่วนใหญ่ มักมีแนวเรื่องในการเริ่มต้นที่อาจแตกต่างกันบ้าง แต่ผู้วิจัยพบว่าในบันทึกการเดินทางทั้งหมดกลับมีโครงเรื่องที่เป็นแบบแผนเดียวกัน คือการจบเรื่องอย่างมีความสุข ไม่รู้สึกทุกข์ใจหรือ

การกล่าวถึงว่าไม่คุ้มค่าต่อการเดินทาง แต่หลายๆเรื่องเล่าว่าสิ้นสุดการเดินทางด้วยความสุข สมกับความตั้งใจ ทุกบันทึกการเดินทางที่ได้ไปเยือนยังประเทศจีน ถึงแม้จะมีอุปสรรคระหว่างการท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ก็พบกับความสุขในช่วงสุดท้ายของการเดินทาง บันทึกในหนังสือให้เห็นได้อย่างชัดเจน บันทึกของ โกวิท ตั้งตรงจิตร (2522) กล่าวในบันทึกของเขาว่า “ขณะนั่งรถไฟโบกี้สุดท้ายได้ข้ามพรมแดนจีนไปแล้ว ผมรู้สึกใจหายเมื่อรู้ตัวว่าได้จากแผ่นดินอันสวยงามและมีความประทับใจในมิตรไมตรีของจีน และไม่ทราบว่าจะได้กลับไปเห็นแผ่นดินจีนอีกหรือไม่ แต่จะจดไว้ตลอดชีวิตคือ มิตรอันซาบซึ้งระหว่างชาวจีนและชาวไทย” อีกทั้งยังรวมถึง บันทึกของผุสดี สัตยมานะ (2523) กล่าวดังนี้ “ลาก่อนเมืองจีน 14 วัน ให้อะไรแก่เรามากมายเกินคาด ให้ความรู้ความบันเทิง ความเป็นมิตร ความเข้าใจกระจ่างในเมืองจีน ซึ่งเราจะไม่มีวันลืมเลย” รวมถึงบันทึกของเมธาวุฒิ พิรพรวิฑูร (2548) กล่าวถึงประสบการณ์ในจีนว่า “ผมคงจะเสียดายมากหากไม่ได้มาจีนในครั้งนี้ เพราะได้รับประสบการณ์ที่ไม่อาจประเมินค่าได้ เมืองจีนที่ได้สัมผัสไม่ใช่แค่เปิดโลกทัศน์ใหม่ แต่มันเปลี่ยนแปลงชีวิตผม มันทำให้ผมรู้สึกปลาบปล้มและภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นคนผิวเหลือง มันทำให้ผมเริ่มเรียนภาษาจีนอย่างจริงจัง และอ่านสามก๊กรวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับจีน ทำให้หัวใจผมร้องเรียกจะกลับไปจีนอีก นี่จึงเป็นประสบการณ์ที่ Best Buy จริงๆ เมื่อเทียบกับเงินตราและเวลาที่เสียไป”

จากบันทึกการเดินทางที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าถึงแม้เรื่องเล่ากำลังคลี่คลายไปสู่ตอนจบหรือก่อนการเดินทางสิ้นสุดลง ผู้เล่าก็ยังอยู่ในภาวะรื่นรมย์จนกระทั่งกล่าวว่าการเดินทางสิ้นสุดลงด้วยความประทับใจ มีความสุขที่ได้ทำตามฝัน หรือการพบเจอเหตุการณ์ที่น่าประทับใจจากชาวจีน และการที่ผู้เล่าใช้คำบรรยายความรู้สึกว่าใจหาย หรืออาลัยอาวรณ์ไม่อยากจากเมืองจีนเป็นประสบการณ์ที่คุ้มค่า หรือสถานที่ต่างๆจะอยู่ในความทรงจำตลอดไป นั่นคือการแสดงความพอใจต่อจีนอย่างสูง และจีนยังมีอิทธิพลต่อผู้เล่าในการที่สามารถทำให้ผู้เล่าต้องเดินทางกลับมาอีก แต่ในขณะเดียวกัน การเดินทางในหนังสือเดินทางเล่มอื่นๆ ก็ปรากฏการเล่าเรื่องที่ผู้เล่ามีรูปแบบการเดินทางที่แตกต่างออกไป การให้ความรู้รู้สึกและการถ่ายทอดอารมณ์ กล่าวถึงเรื่องที่เต็มไปด้วย

ความยากลำบาก หรือสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง เช่น มีการขัดแย้งกับผู้อื่น อีกทั้งมีอุปสรรคมากมายตลอดการเดินทาง ทำให้ผู้เล่าต้องสิ้นเปลืองเวลาไปกับการแก้ไขปัญหา เรียกได้ว่าเป็นรูปแบบ “การผจญภัยที่เต็มไปด้วยความลำบาก” ซึ่งก็มีพบได้บ้างในบันทึกการเดินทางแต่ละเล่ม

1.2 การผจญภัยที่เต็มไปด้วยความลำบาก

เป็นการเล่าเรื่องที่กล่าวถึงความยากลำบากในการเดินทางท่องเที่ยว ผู้เล่าต้องแก้ไขปัญหาต่างๆ ตลอดการเดินทาง แปลกใจกับบางสิ่งที่ไม่คาดคิด การเดินทางช่วยทำให้เกิดข้อคิดเตือนใจอะไรบางอย่าง แต่เมื่อใกล้จบการเดินทางสามารถเปลี่ยนทัศนคติมาเป็นการให้อภัย รวมถึงการสร้างความรู้สึกที่ว่าการเดินทางในจีนเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ดี ความยากลำบากจากอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางก็มีมากมายหลากหลายเกิดขึ้นในสถานที่ที่ไม่เหมือนกัน และรูปแบบของปัญหาก็แตกต่างกันไป

1.2.1 เริ่มต้นเดินทางด้วยความต้องการไปผจญภัย ค้นหาดินแดนที่ไม่รู้จัก

ผู้เขียนบันทึกส่วนใหญ่มักพรรณนาถึงความยากลำบากใจและความไม่มั่นใจต่อสถานการณ์ที่ตนเองจะได้พบเจอ การคาดการณ์ว่าจะต้องไปพบเจอกับความยากลำบาก ไม่มีการอำนวยความสะดวกให้ ตั้งแต่ก่อนออกเดินทาง หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าจะต้องเตรียมตัวอย่างดี เพื่อไปผจญภัยในดินแดนที่ตนเองไม่คุ้นชิน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเดินทางของนักเดินทางชาวไทยในช่วงเปิดสัมพันธไมตรีใหม่ ค.ศ. 1975 นักเดินทางไทยยังมีความเคลือบแคลงใจอยู่บ้าง การหวั่นใจต่อประเทศที่มีการปกครองในระบอบสังคมนิยม เช่น บันทึกการเดินทางของวีระ มุสิกพงศ์ (2521) ที่กล่าวว่า “ผมขอพูดตรงๆ ถึงแม้ว่าสภาพทั่วไปของจีนเท่าที่ผมไปเห็นมาจะเป็นสภาพที่ดี สะอาดและสงบ แต่ผมก็อยู่เมืองจีนไม่ได้ด้วยเหตุผลพื้นฐาน 2 ข้อ คือ (1) จีนไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนผม จึงไม่มีความผูกพันใดๆ (2) คือ ผมเป็นคนรักและเทิดทูนในเสรีภาพ เมืองจีนนั้นถึงจะมีข้อดีหลายสิ่ง แต่เมื่อขาดเสรีภาพแล้วอะไรอย่างอื่นก็หมดความหมาย ด้วยเหตุผลพื้นฐานสองข้อนี้ ทำให้ผมอาจจะอยู่เมืองจีนไม่ได้” ถึงแม้ว่าผู้เขียนได้วางโครงเรื่องในประเด็นอุปสรรคของการเดินทางในช่วงแรก

ของบันทึที่มี นั่นคือความกังวลด้านความแตกต่างของการปกครอง หรือในงานเขียนของโกวิท ตั้งตรงจิตร (2522) ที่กล่าวไว้ตั้งแต่ช่วงต้นก่อนการเดินทางว่า “เมื่อมองจากเครื่องบิน ภาพแผ่นดินไทยค่อย ๆ เลื่อนลึบไป ผมรู้สึกใจหายนิดๆ คิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน คิดถึงว่าเราคงจะต้องลำบากไม่น้อยเลยในการเดินทางครั้งนี้ ที่จะต้องเดินทางไปยังประเทศที่ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม ผมเคยแต่ไปเที่ยวในดินแดนเสรีประชาธิปไตย การเดินทางครั้งนี้ทำให้ผมอดอดใจไม่น้อย” แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าความแตกต่างทางด้านการเมืองจะเป็นขีดจำกัดในการเดินทาง เพียงแต่การเล่าเรื่องเริ่มต้นในหนังสือบันทึกการเดินทางมีการมุ่งเน้นไปที่การดึงดูดให้ผู้อ่านคล้อยตาม และตื่นต้นกับผู้เล่าที่จะไปค้นหาสิ่งแปลกใหม่ที่แตกต่างออกไป อีกทั้งยังมีการกล่าวครอบคลุมไปถึงเรื่องภูมิศาสตร์ พื้นที่อาณาบริเวณกว้างใหญ่ที่ยากต่อการเดินทางเข้าถึง เช่นงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2549) ที่กล่าวว่า “ในคู่มือการท่องเที่ยว Lonely Planet กล่าวว่าจะไปท่องเที่ยวลิเจียง จะไปชมแก่งเสือเต้น ต้องเตรียมเวลาอย่างน้อย 2-3 วันสำหรับการเดินทางไปกลับ ซึ่งพอรู้ล่วงหน้าเช่นนี้แล้วก็ได้แต่นั่งถอนใจ ยอมแพ้ต่อความลำบาก”

จากเรื่องราวในบันทึกการเดินทางไปยังพื้นที่ห่างไกลของจีนนั้น ส่วนใหญ่พบว่าผู้เล่าต้องเตรียมความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจเป็นอย่างดี การวางแผนโครงสร้างจึงเน้นให้ผู้อ่านรู้สึกถึงผู้เล่าเป็นนักเดินทาง ค้นพบโลกใหม่ มีการเตรียมตัวค้นหาความรู้และตั้งเป้าหมายจุดประสงค์ของการเดินทางในครั้งนี้ หรือการมีประสบการณ์จากการท่องเที่ยวครั้งเก่า จึงทำให้ต้องเตรียมตัวเดินทางครั้งใหม่อย่างระมัดระวังและรอบคอบมากยิ่งขึ้น

แต่หากกล่าวถึงการเดินทางในช่วงระหว่างทางที่พบเจอกับความยากลำบากในบันทึกยุคก่อน มักจะพบว่าในช่วงจีนสิ้นสุดการปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 1976 ความยากลำบากที่นักเดินทางชาวไทยตระหนักได้ มักมีความเกี่ยวเนื่องกับการที่จะต้องถูกบังคับไปดูตามสถานที่ต่างๆ ที่ทางการจีนจัดไว้ต้อนรับ ส่วนการเห็นสภาพการดำรงชีวิตประจำวันของชาวจีน รวมถึงระบอบคอมมิวนิสต์ที่ให้ทุกคนทำงานอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ต้องแข่งขันอย่างระบบประชาธิปไตย แต่กลับทำให้เกิดผลเสีย อาทิ ระบบการปกครองทำให้คนทำงานขาดใจรักการบริการ ระบบเข้ม

งวดกวดขันทำให้ผู้คนขาดความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น แต่หลังจากการเปิดประเทศและเปลี่ยนนโยบายเป็นระบอบสังคมนิยมสมัยใหม่ของจีน ในสมัยเติ้งเสี่ยวผิง การกล่าวถึงความยากลำบากในบันทึกการเดินทางกลับพบว่ามีจุดเปลี่ยน คือ จากเดิมที่ที่กล่าวถึงความยากลำบากของชีวิตชาวบ้าน แต่เปลี่ยนมาเป็นเกี่ยวเนื่องกับความไม่สะดวกของการคมนาคมมากกว่า และพฤติกรรมบางอย่างของชาวจีนรุ่นใหม่ในหลายๆ ด้าน เป็นต้น ส่วนนอกเหนือจากนี้ ยังพบเจอรูปแบบการบรรยายเรื่องความยากลำบากในการเดินทางอีกอย่างหนึ่งคือ ความไม่เอื้ออำนวยของสภาพดินฟ้าอากาศ หรือสภาพภูมิประเทศที่ยากลำบากต่อการเข้าถึงหรือใช้ชีวิตที่ชาวไทยกลับรู้สึกว่าแผ่นดินของตนเองมีสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่ดีกว่า หรือเหมาะสมในการดำรงชีวิตอยู่มากกว่า เช่นงานเขียนของ ปรี๊ดพันธ์ จันทระ (2546) “ผมมาถึงตุนหวงในเวลาเที่ยง ที่สนามบินต้องฟ้าปิด มีฝนตกโปรยปรายพร้อมลมหนาว มองไปเห็นแต่ที่ราบสูงหินทรายปนกรวด ผมโชคไม่ดีเมื่อวานที่นี้ก็เพิ่งเกิดพายุทรายจากทะเลทรายโกบี วันนี้ก็มีฝนมาต้อนรับพวกเรา” รวมถึงงานเขียนของ ธีรภาพ โลหิตกุล (2553) ที่กล่าวถึงปัญหาที่จะต้องพบจากการเดินทางในสถานที่ที่ยากต่อการเข้าถึง หรือเผชิญอุปสรรคทางด้านภูมิประเทศที่ไม่คุ้นต่อชาวไทย เช่น “ผมต้องปิดประตูใจให้แน่น จนกว่าอาการจากโรค Altitude Sickness จะเข้ามาจู่โจมผมไม่ได้ เมื่อผมไม่แยแสไม่ใส่ใจมัน แต่เราจะใส่ใจมันทำไมกัน ในเมื่อทะเลสาบสีฟ้าสดเบื้องหน้า ไม่เป็นเพียงแต่ทะเลสาบน้ำจืดที่สูงที่สุดในโลกแล้ว แต่สีเขียวของน้ำทำให้ผมไม่อยากเชื่อว่าจะมีทะเลสาบสวยงามแบบนี้อยู่บนโลกจริง ๆ” การเดินทางในจีน ในช่วงยุคสมัยใหม่นี้ การพบเจอกับความยากลำบากในรูปแบบเก่าๆ ได้เริ่มหมดไป แต่จะพบกับโครงเรื่องแนวใหม่ที่ผู้เขียนได้เล่าเรื่องราวที่ตนเองต้องประสบพบเจอกับความยากลำบากในการเดินทางไปสถานที่ที่ยากแก่การเข้าถึงมากกว่า แต่ก็คุ้มค่าที่แลกมาด้วยวิวทิวทัศน์ที่สวยงามและประทับใจยากจะรู้ลืม อีกทั้งด้วยจีนมีพื้นที่ที่กว้างขวาง กอปรกับปัจจัยเรื่องความสะดวกในการเดินทางเข้าและการเปิดให้มีเสรีภาพให้นักท่องเที่ยวต่างชาติมากขึ้น จึงสามารถพบโครงเรื่องต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2.2 สิ้นสุดการเดินทางประสบความสำเร็จในการค้นพบ เอาชนะอุปสรรค สิ้นสุดสามารถเปลี่ยน

ทัศนคติของผู้เล่าจากเชิงลบ หรือจากที่เคยคิดเชิงลบ มาเป็นบวก และให้อภัย เข้าใจความต่างก่อนสิ้นสุดการเดินทาง เช่น งานเขียนของมุสตี สัตยะมานะ (2523) ที่กล่าวว่า “ในการมาจีนครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ให้ความสนใจในเมืองจีนไปทุกด้าน มองเมืองจีนอย่างเป็นกลาง มาอย่างคนรู้น้อย จึงสัมผัสทุกสิ่งทุกอย่างให้มากที่สุด จีนยุคใหม่ในทัศนะของชาวบ้านแบบข้าพเจ้า รู้สึกไม่ต่างจากจีนยุคก่อน ผู้คนยังสุภาพต่อแขกต่างประเทศ บ้านเมืองใหญ่โตเหมือนเก่า” รวมถึงงานเขียนของสมศรี สุกุมลนันทน์ (2534) “เมื่อถามความคิดเห็นว่าการเที่ยวครั้งนี้เป็นอย่างไร ขอตอบว่าสนุก ให้ไปอีกครั้งก็ไป มีชีวิตชีวามากกว่าตอนที่ไป ลิกซิมอินเดีย เสียอีก ความสนุกได้มาจากการพบเห็นสิ่งแปลกตาทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวังมาก่อน ข้าพเจ้ามองว่าความลำบากเป็นส่วนหนึ่งของความสนุก” หรือแม้แต่งานเขียนของ ส.ศิริลักษณ์ (2523) ที่กล่าวว่า “การเดินทางมาตุณหวงคราวนี้ เรายอมเสียเวลาหนึ่งวันที่หลานโจวและบนรถไฟอีก 28 ชั่วโมง ถึงลำบากอย่างไรแต่ก็เห็นว่าคุ้มค่า” รวมถึงงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2549) ที่กล่าวถึงความประทับใจของการเดินทางจนสิ้นสุดเส้นทาง “แต่นั้นแหละ รางวัลที่พวกเราทุกคนได้รับจากการเสี่ยงภัย คือการได้เห็นภูมิทัศน์ที่สวยงามและหาดูได้ยากเต็มที คนเดินทางอย่างเราแม้มีจุดหมายของการเดินทาง แต่ความประทับใจกลับอยู่ที่เรื่องราวต่างๆ ที่ผ่านพบบนเส้นทาง”

ในบันทึกการเดินทางช่วงแรก โครงเรื่องของการเดินทางที่เต็มไปด้วยผจญภัย เมื่อเรื่องดำเนินมาถึงใกล้สิ้นสุดเรื่อง สถานการณ์ต่างๆ ก็เริ่มคลี่คลาย ด้วยความแปลกใจกับบางสิ่งบางอย่าง เช่น ถึงแม้จีนจะมีการปกครองที่เข้มงวด บ้านเมืองที่เป็นคอมมิวนิสต์ ไร้เสรีภาพ แต่ตอนจบกลับกล่าวถึงบ้านเมืองอันเป็นระเบียบเรียบร้อย ผู้คนสุภาพมีมารยาทต่อแขกบ้านแขกเมือง หรือในบันทึกการเดินทางรุ่นหลัง มุ่งเน้นการออกเดินทางไปยังสถานที่ที่ไปลำบาก แต่ผลลัพธ์แตกต่างกับการได้พบเห็นทัศนียภาพทางธรรมชาติที่สวยงาม และจากสิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้เรารู้ได้ว่าการมาเยือนเมืองจีนของนักเดินทางชาวไทยไม่ว่าในยุคสมัยใด กาลเวลาผ่านไปเท่าใด รูปแบบของการวางโครงเรื่องในการเดินทางทั้งหมด ล้วนกล่าวถึงตอนจบทั้งหมดที่มีความคล้ายคลึงกัน นั่นคือมีความพึงพอใจหลังจากได้เดินทางไปประเทศจีน ประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้ง

ในด้านการเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรม ภาษาและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยรวมแล้วโครงเรื่องที่วางไว้ในบันทึกการเดินทาง เป็นการวางโครงเรื่องที่มุ่งเน้นอธิบายสิ่งแปลกใหม่ การผจญภัย รวมถึงให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้อ่าน นับเป็นการได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่งและควรที่จะแพร่ประสบการณ์เหล่านี้ให้แก่ชนรุ่นหลังสืบต่อไป

บทสรุป

การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการรับรู้ของคนไทยเกี่ยวกับประเทศจีนผ่านการเล่าเรื่องในหนังสือบันทึกการเดินทางนั้นเป็นการวิจัยศึกษาเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ตัวบทเป็นหลักศึกษาการเล่าเรื่องโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะองค์ประกอบ “โครงเรื่อง” โดยในองค์ประกอบของโครงเรื่องจะพบความคล้ายคลึงกันในลักษณะเด่นๆ ส่วนลักษณะปลีกย่อยต่างขึ้นกับสิ่งที่ผู้บันทึกได้เผชิญ สถานที่ที่ได้ไป จุดมุ่งหมายของการเดินทาง เป็นรายละเอียดที่แตกต่างกัน กล่าวคือการเล่าเรื่องในหนังสือบันทึกการเดินทางเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการทบทวนตนเอง และการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง เพื่อนำไปสู่การตีความโลกรอบตัว หรือให้ความหมายเกี่ยวกับผู้อื่นได้มากยิ่งขึ้น แต่ว่าก่อนที่จะให้ความหมายของเราหรือเขาได้ เราจำเป็นต้องสร้างความหมายให้กับคนอื่นหรือสิ่งอื่นก่อนว่า ต่างจากตนเองอย่างไร สามารถบอกได้ว่าเราเป็นใครและผู้อื่นเป็นใคร

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องการเดินทางในส่วนของโครงเรื่อง พบว่าเรื่องเล่าในการเดินทางทั้ง 12 ชิ้นต่างก็มีภาพรวมของโครงเรื่องที่เหมือนกันอยู่คือ เป็นการเดินทางเพื่อไปท่องเที่ยว เรียนรู้โลกกว้าง ที่ทำให้มีความสุข เพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต จากการรวบรวมในหนังสือบันทึกการเดินทางทั้งหมด จะมีโครงเรื่องหลักๆ 3 ขั้นตอนที่ใช้ดำเนินเรื่องเหมือนกัน ได้แก่ การเริ่มต้น ระหว่างการเดินทาง และการสิ้นสุดการเดินทาง แต่ว่าจะมีแนวทางในการเดินเรื่องหรือการสร้างสถานการณ์การเดินทางที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้เป็น การเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการเดินทางนั้นมีแต่ความสุข เช่น ผู้เล่าเป็นตัวแทนของประเทศได้ไปท่องเที่ยวศึกษาดูงานที่เมืองจีน มีความตั้งใจที่จะไป เนื่องจากเป็นเรื่องที่ตนเองสนใจ จีนเปรียบเหมือนประเทศเปิดใหม่ และส่วนตัวมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง

กับจีนมาก่อน จึงอยากไปเห็นด้วยตาตนเอง เป็นการเดินทางในฝัน คาดหวังและสร้างภาพไว้ในใจ โดยเฉพาะบันทึกการเดินทางช่วงก่อนปี ค.ศ. 2000 ผู้เล่าส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงอิทธิพลและเป็นชนชั้นปัญญาชนในสังคมไทย โครงเรื่องที่เล่าเกี่ยวกับการเดินทางที่มีความสุขนั้น จึงเป็นแบบแผนสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เดินทางคนอื่นๆ ได้ดำเนินรอยตาม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่สิ่งที่ได้พบเห็นว่า เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าแก่การมาเรียนรู้

ส่วนโครงเรื่องอีกอย่างคือ การเริ่มต้นจนสิ้นสุดการเดินทางเป็นการผจญภัย เพิ่มไปด้วยความยากลำบากและสถานการณ์ที่คาดไม่ถึงตลอดเวลา การเดินทางช่วยให้ข้อคิดเตือนใจ อย่างเช่นในบันทึกการเดินทางบางเล่ม พบได้จากบันทึกบางเล่มโดยเฉพาะก่อนปีค.ศ. 2000 ผู้เล่ามีความเคลือบแคลงใจต่อจีน เนื่องจากนักเดินทางส่วนใหญ่ในสมัยนั้น มักเดินทางไปยังประเทศโลกเสรี ดังนั้น การเดินทางไปจีน ถึงแม้ว่าจะไปต่างหัวเมืองสำคัญต่างๆ ผู้เล่าคาดว่าจะเจอสิ่งแปลกใหม่ในประเทศที่มีระบบการปกครองที่แตกต่างกัน จึงต้องเตรียมตัวอย่างดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ เตรียมแผนการต่างๆด้วยความละเอียดรอบคอบ

แต่หลังจากปีค.ศ. 2000 เป็นต้นไป พบบันทึกการเดินทางแนวใหม่ ที่มีโครงเรื่องผจญภัยในดินแดนชนบทห่างไกลของจีน การเดินทางไปสถานที่ที่คนไทยน้อยคนรู้จัก และมีการเดินทางเข้าถึงที่ยากลำบาก เป็นรูปแบบบันทึกการเดินทางที่เปลี่ยนไป มักไม่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงด้านความแตกต่างของการปกครอง แต่เป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับดินแดนใหม่ๆ ที่ผู้เล่าได้ไปพบเห็น โดยเฉพาะภายหลังปีค.ศ. 2010 พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่มักเกิดจากความไม่เข้าใจในความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและภาษา ทำให้เกิดปัญหาในการสื่อสารซึ่งกันและกัน เรื่องทั้งหมดจะมีบทสรุปที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือได้รับความสุขจากการเดินทาง ทั้งความสุขที่ได้ทำตามความตั้งใจได้รับ

ในสิ่งที่คาดหวังต่างๆ หรือการได้รับความสุขที่สามารถฝ่าฟันอุปสรรค แก้ไขต่างๆ เอาชนะกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งความสุขในการค้นพบดินแดนแห่งใหม่ นั้นหมายถึงการเล่าเรื่องนั้นผู้เล่ามองจีนด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีโครงเรื่องที่พบมีลักษณะแตกต่างกัน แต่โดยสรุปแล้ว ทุกคนได้รับความสุขจากการท่องเที่ยวในจีน มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น เมื่อบุคคลหนึ่งๆได้พบกับสังคมแปลกใหม่หรือจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในสังคมนั้นๆเป็นช่วงเวลา จึงอาจจะเกิดการปรับเปลี่ยนการรับรู้อัตลักษณ์ไปตามสภาพแวดล้อม สังคมและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น อัตลักษณ์เป็นกระบวนการสร้างสำนึกทำให้ตระหนักได้ถึงลักษณะร่วมของกลุ่มและเข้าใจว่าพวกเรามีลักษณะแตกต่างไปจากพวกเขาอย่างไร สิ่งที่แปลกใหม่ระหว่างการเดินทางในประเทศจีนนั้นคืออะไร ซึ่งในบางมุมมอง คนจีนเองอาจจะไม่ได้รู้สึกแปลกใจแต่อย่างใด แต่กลับกลายเป็นเรื่องราวแปลกใหม่ในหมู่นักเดินทางชาวไทย ซึ่งสามารถศึกษาได้จากการวางโครงเรื่องและแนวคิดของเรื่องที่กำหนดไว้ในหนังสือบันทึกการเดินทาง ทำให้เราพอจะเข้าใจในการพัฒนาการการให้ความหมายกับสิ่งที่ได้เห็น การให้อัตลักษณ์แก่สิ่งรอบตัวขณะเดินทางไปยังที่แปลกใหม่ ที่พบกับความแตกต่างหลากหลายทั้งด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่ชี้ชัดว่าผู้เล่ามีความตระหนักรู้ต่อตัวเองอย่างไร ตระหนักรู้เกี่ยวกับจีนอย่างไรและนำมาวางเป็นโครงเรื่องในการเล่าเรื่อง รวมถึงมีแนวคิดเบื้องหลังอย่างไรต่อเรื่องที่ได้พบระหว่างการเดินทาง นอกเหนือจากนี้ยังสามารถเห็นพัฒนาการของสรรพสิ่งว่ามีสิ่งใดในโครงเรื่องและแนวคิดเกี่ยวกับการเดินทางของจีนที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสิ่งใดที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป นับตั้งแต่เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นต้นมาจวบจนถึงปัจจุบัน

References

- Dangdrongjitt, K. (1980). *Travel to China* (2nd ed.). Bangkok: Bannakit. (in Thai)
- Janthorn. P. (2003). *Footprint on China's silk road*. Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Leeprecha, P. (2004). *Mong tribe identity*. Bangkok: O.S. (in Thai)
- Lohitkul, T. (2010). *Truly China*. Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Musikapong, V. (1978). *What I've seen in China*. Bangkok: Piyasarn. (in Thai)
- Peeraphornvitoon, M. (2005). *To dragon's land (special part)*. Bangkok: Siaminter-Books. (in Thai)
- Prasertkul, S. (1996). *Follow the earth's eaves: Record the visiting to the Yuyang mountains and Yangtze river* (6th ed.). Bangkok: Samanchon. (in Thai)
- Sattayamana, P. (1981). *A Sight of new China*. Bangkok: Odeon Store. (in Thai)
- Sivarak, S. (1994). *Scabbard the dragon, a travel writings to mainland China* (6th ed.). Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Sotsuk, N. (1983). *China's politic, foreign affairs and economy*. Nakornpathom: Slipakorn Universisty. (in Thai)
- Stuart, H. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Teerawit, K. (1974). *Mainland China and communist party in Thailand*. Bangkok: The Social Science Association of Thailand. (in Thai)
- Teerawith, K. (1978). *22 days in China*. Bangkok: PP. (in Thai)
- Uthamachan, V. (2005). *The Truth from Mainland China*. Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Vitoonsalidsilp, V. (2005). *The construction of Thai middle-class identities : A narrative analysis of travel writings*. Master of Journalism and Mass Communication Thesis, Thammasart University. (in Thai)
- Voradilok, T.(1995). *China history*. Bangkok: Sukapapjai. (in Thai)
- Yingchaiyakamon, S. (2001). *Thailand's foreign policy towards the People's Republic of China during field Marshal P. Pibulsonggram's government (1948-1957)*. Master of Political Science Thesis, Chulalongkorn University. (in Thai).

